

ARCHEOLOGISCH OVERZICHT DER GEMEENTEN EMPEL EN MEERWIJK

Het oude Empel was een dijkdorp langs de Maas met enkele boerderijen elders in de polder. Op het einde van de laatste oorlog werd het praktisch geheel verwoest, waarna een nieuwe dorpskern werd gebouwd op de plaats die het Slot werd genoemd en vroeger ook wel Meerwijk.

Hoewel bijna de gehele gemeente uit lage rivierkleipolders bestaat, treft men er toch ook enkele zandige opduikingen aan die iets hoger liggen dan het rivierkleiniveau. Behalve deze natuurlijke hoogten zijn er ook enige kunstmatig opgehoogde terpen. Op bijna al deze hoogten vindt men bewoningssporen uit verschillende perioden vanaf de IJzertijd en de Romeinse tijd, maar ook uit de Middeleeuwen.

Op één plaats werden onlangs ook oudere nederzettingssporen ontdekt, namelijk op een hoge zandrug tussen de huidige dorpskern en de Empelse Hut op een perceel genaamd de Donk (18). Enige scherven met wikkel-draadversiering en een aantal Neolithische vuursteenartefacten wijzen erop, dat hier bewoning is geweest rond de overgang van Laat-Neolithicum naar Vroege Bronstijd, dus ongeveer 1700 vóór Chr. (A.N. 1969, p. 70).

Eén van de oudste vondsten is een doorboorde hak van een gelaagde steensoort (siëniët?), die in 1837 werd gevonden op een perceel genaamd Koudenoord (1) bij de Blauwe Sluis (Hermans 1865, p. 30 met afb. p. 1, 3). Het perceel, dat nog steeds dezelfde naam draagt, ligt op kaartblad 45B, 152.550 x 418.175. Het voorwerp berust in het Noordbrabants Museum, waar ook een bronzen speld, een bronzen naald en een bronzen stilus uit Empel worden bewaard. De juiste vindplaats hiervan is niet bekend.

Het heeft heel wat moeite gekost de plaats terug te vinden van een urnenveld dat reeds in 1766 werd ontdekt toen een grote grafheuvel (?) werd afgegraven, die zelf ook reeds op een hoge zandrug was gelegen. In die heuvel werden 20 urnen ontdekt. Hoewel van Heurn als vindplaats Empel opgeeft (van Heurn 1776, p. 37) en Palier dit nader preciseert door te zeggen dat de heuvel op één uur afstand van Den Bosch lag en op een half uur van de Maasdijk bij Hedel (Palier p. 389) was men de plaats al gauw vergeten. Dit kwam door Hermans die bij het zoeken naar de juiste vindplaats zich aan verkeerd gerichte toponymie ging bezondigen. Hij dacht daarbij aan het urnenveld op „de Mun” bij Oss en meende dat deze naam Mun verband hield met de plaats van urnenvelden. Zodoende ging hij de vondsten uit 1766 localiseren op de „Muntel” onder 's-Hertogenbosch. Zelfs toen in 1859 en 1860 ongeveer 80 tot 100 urnen werden gevonden op „den Armen Hoogaard” onder Empel realiseerde hij zich niet, dat deze plaats overeen kwam met de door Palier gegeven afstandsmaten (Hermans 1865, p. 32).

Het vermelden van dit toponiem „Armen Hoogaard” bleek niet voldoende om de plaats van dit urnenveld ook voor de toekomst vast te leggen. Willems plaatst de vondsten uit 1766 weer te 's-Hertogenbosch onder Orthen, hoewel hij de daarvan afwijkende tekst van van Heurn en ook de plaatsbepaling van Palier vermeldt. De veel grotere vondsten uit 1859 en 1860 noemt hij zelfs helemaal niet (Willems 1935, p. 42-43). Knippenberg blijkt de oudste vermeldingen beter te hebben gelezen en plaatst het urnenveld tussen Orthen en Empel, oostelijk van de Dieze. Ook daarmee was nog niet definitief vastgelegd, op welk perceel of percelen het urnenveld had gelegen. Dit kon ik eerst, toen ik in 1966 bij pastoor C. Claassen te Empel een oude kaart ontdekte, waarop de namen Hoogaard, Lagen Hoogaard en Armen Hoogaard voorkwamen. Deze laatste (17) lag op perceel Sectie C, nr. 1038. De helft hiervan is thans geëgaliseerd, maar het oostelijk gedeelte is nog steeds een hoge zandrug. Door de recente ruilverkaveling zijn de perceelnummers weer gewijzigd en daarom geef ik de coördinaten: Kaartblad 45A, 148.500 x 414.675. Om nog een vergissing recht te zetten vermeld ik, dat het urntje met een streepversiering dat in het bezit is van pastoor C. Claassen te Empel niet binnen de gemeente Empel is gevonden (Knippenberg, 1963, p. 20), maar zoals de pastoor mij meedeelde, onder Orthen (gemeente 's-Hertogenbosch) en wel tussen de Ploossche Wetering en de Polder Wetering (kaartblad 50A, coörd. 148.850 x 413.975). (20).

Te Empel liggen ook enige vindplaatsen van urnscherven wat erop wijst, dat hier in de IJzertijd nederzettingen zijn geweest. Hierbij behoort een hoger gelegen terrein bij de Werf (5) waar ook vondsten uit latere perioden werden aangetroffen (Modderman 1950, p. 102). Dit terrein is thans bedekt door een brede dijk die de brugaanzet vormt voor de nieuwe rijksweg. Ook op de Middelste Hoek (4) (kaartblad 45A, 149.675 x 415.950) werden scherven uit de IJzertijd o.a. met kartelrandversiering aangetroffen (Modderman 1950, p. 102). Het terrein is thans geen hoogte meer en is dus blijkbaar tijdens de ruilverkaveling geëgaliseerd. Ook bij het Slot lagen scherven uit de IJzertijd op verschillende plaatsen die thans door bebouwing of stratenaanleg zijn bedekt (7). Juist buiten de bebouwde kom werden IJzertijdscherven (en Middeleeuwse) gevonden op de plaats waar later het kasteel heeft gestaan (45B, 150.175 x 415.800). (10).

Nederzettingen uit de IJzertijd werden onlangs ook ontdekt op de Donk (18), niet ver van de Empelse Hut (A.N. 1969, p. 47 en p. 70 en Br.H. 1969, p. 27) en op een hoge zandkop langs de Balkweg (11). (A.N. 1969, p. 55 en 70) en tenslotte werd bij de aanleg van de nieuwe rijksweg een hoogte (10) aangesneden waarbij naast andere vondsten ook aardewerk uit de IJzertijd aan het licht kwam. (A.N. 1969, p. 113).

Uit de Romeinse periode vermeldt Modderman (l.c. p. 102) enige vindplaatsen zoals op de boven reeds genoemde Middelste Hoek (5) en de

Laren (9). Deze laatste vindplaats staat ook reeds vermeld bij Byvanck (Exc. Rom. III, p. 75).

In het Noordbrabants Museum bevinden zich nog enige Romeinse scherven afkomstig van de Hoge Laren. Tijdens verkenning van de gemeente voor samenstelling van dit overzicht in maart 1969 ontdekte ik een grote hoeveelheid Romeinse en Inheemse scherven in een zandafgraving tussen Empel en de Empelse Hut (18). De nederzetting lag hier op een hoge zandrug die ruim een meter boven de omgeving uitstak. Een nog sterkere concentratie van Romeinse voorwerpen ontdekte ik op een zeer hoge natuurlijke zandrug noordelijk van de Empelse Hut langs de Balkweg (11). (A.N. 1969, p. 55 en 70).

Bij de aanleg van de nieuwe Rijksweg werden behalve scherven uit de IJzertijd ook Romeins aardewerk en dakpanfragmenten aangetroffen (10) door een groep amateurarcheologen van de heemkundige kring De Bosboom onder leiding van de heer van der Lee. (A.N. 1969, p. 113).

Door het onderzoek van Modderman (l.c. p. 102) zijn de volgende vindplaatsen uit de Middeleeuwen aan het licht gekomen. Op de Werf (zie boven) werden behalve urnscherven ook Frankische, Carolingische en scherven van Pingsdorfaardewerk aangetroffen. Bij het Slot werd Carolingisch aardewerk gevonden. Te Empel liggen ook enige kunstmatig opgehoogde terpen zoals de Empelse Hut (45A, 149.850 x 414.530). Noordelijk van de Burgem. Godschalxstraat ligt een mooie terp evenals zuidelijk van dezelfde straat.

Tenslotte dient nog vermeld, dat te Empel een kasteel heeft gelegen noordelijk langs de weg die (uiteraard) de Kasteelweg wordt genoemd (Modderman l.c. p. 102). Als losse vondsten dienen nog vermeld vijf Romeinse fibulae, een zilveren munt van Marcus Aurelius en een ijzeren slagzwaard. Dit alles werd opgebaggerd uit de Maas (Hand. v.h. Prov. Gen. 1932-1933, p. 31).

G. BEEEX

LITERATUUR

- Hermans 1841 C. R. Hermans, *Geschiedkundig Mengelwerk over de Provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch* 1841.
- Hermans 1865 C. R. Hermans, *Noordbrabants Oudheden, 's-Hertogenbosch* 1865.
v. Heurn J. H. van Heurn, *Historie der stad en Meyerij van 's-Hertogenbosch I-IV, Utrecht* 1776-78.
- Knippenberg W. H. Th. Knippenberg, F. H. M. de Bekker, *Oud-archivaris van Vught* 1959
en zijn collectie Romeinse munten. *Brabantia* 1959, p. 227-236.
- Knippenberg W. Knippenberg. *Vondstmeldingen, Brabants Heem* 1963, p. 20-21.
1963
- Modderman P. J. R. Modderman. *Het Oudheidkundig onderzoek van de oude woongronden langs de Maaskant in Noord-Brabant. Brabants Jaarboek* 1950, p. 92-107.

- Palier G. Palier. Verhandelingen over twee groote beenderen in den Bom-
melerwaard gevonden. Verh. der Holl. Maatsch. Haarlem XII.
- Willems 1935 W. J. A. Willems. Een bijdrage tot de kennis van de vóór-Romeinse
urnenvelden in Nederland. Maastricht 1935.